

EU som global aktör

av Stefan Olsson

Résumé

The EU was never formed to exercise power globally but as an organization for economy and trade. With the common foreign policy and the union's combined economic strength, the EU has nevertheless become a global actor. It is therefore high time to begin a discussion about how the EU should act on the global stage. This article aims to start this discussion and presents three recommendations which the author believes the Union should follow. The first is to help Ukraine to victory in the ongoing war. The war has escalated into a global struggle for world order and the EU is not a neutral party to this. The second recommendation is to stop doing stupid things. The EU's dependence on imports of Russian gas and oil has been a contributing factor to why Russia dared to attack Ukraine. The EU should therefore learn for the future not to have strategic dependencies towards larger dictatorships such as China. The third recommendation is that the EU should establish closer ties with the Anglo-Saxon countries. Historically, the Anglo-Saxon countries have shown the most consistent and reliable leadership in the defense of the free world. In the future, this struggle will likely take place in the Pacific, where it is also the Anglo-Saxon countries and especially the United States that are in the lead.

MED KRIGET I UKRAINA har EU som säkerhetspolitisk aktör hamnat i centrum av världspolitiken på ett nytt sätt. EU bildades aldrig för att utöva makt globalt utan som en samarbetsorganisation för ekonomi och handel. Ett viktigt syfte var att skapa fred, men fred mellan Europas nationer, inte som ett bidrag till den globala stabiliteten.

I och med den gemensamma utrikespolitiken och unionens samlade ekonomiska styrka har EU ändå blivit en global aktör. Vad EU gör, i organisationens namn eller som enskilda länder, genererar effekter för hela planeten. Det finns emellertid ingen samlad idé om hur denna roll ska spelas. Unionen vet inte vilken dess globala uppgift är.

I USA finns en ständigt pågående diskussion om landets roll i världspolitiken. Medvetna om att deras land är världens

ledande ekonomiska och militära makt debatterar amerikanerna hur denna makt ska användas. Även de presidenter som gått till val på en återhållsam politik har tvingats hantera konflikter långt hemifrån. Det är stormaktens omilda öde att dras in i alla konflikter oavsett om man själv vill det eller inte. USA är därför en rutinerad global spelare. EU är det inte.

Det är kanske därför hög tid för EU att bilda sig en gemensam uppfattning om vilken unionens globala uppdrag är? Ska EU likt USA vara en aktör som resten av världen vänder sig till när svårartade konflikter uppstår? Ska EU agera med samma kraft som USA när det gäller att skydda Taiwan? Är EU organisationen som ska försöka förklara för Nordkorea att det inte är en bra idé att utveckla kärnvapen?

EU är inte en stat och kan därför aldrig spela samma roll som USA, men det är en grupp av stater som när den agerar samfällt har makt. Det är en ekonomisk makt i första hand men också politisk. Det är en stor fördel för andra länder att kunna handla med EU-länderna och det är en stor nackdel att hamna på EU:s sanktionslista. EU kan aldrig hota med våld, men att hamna i onåd hos EU är problematiskt.

EU:s grannskapspolitik är också betydligt mer kraftfull än vad medlemsländerna själva har förstått. Det var när Ukraina skulle underteckna ett associationsavtal (som en del av det östliga partnerskapet) med EU som Ryssland invaderade första gången 2014. Många i EU tänkte sig (något naivt) att avtalet endast handlade om handel och hjälp till Ukraina att reformera sitt land för att få en bättre fungerande demokrati, en bättre rättsstat och mindre korrruption.¹ Ryssland såg det hela i stället som att västmakterna skulle rycka Ukraina ur den ryska gemenskapen och på så sätt vinna i makt över Ryssland. Associationsavtalet skulle vara första steget mot EU-medlemskap och i likhet med de baltiska staterna skulle nästa steg bli Natomedlemskap.²

Man kan givetvis tycka att detta ryska perspektiv på EU:s grannskapspolitik är svårbegripligt, men vi vet nu med säkerhet att de styrande i Kreml på riktigt menar att den är aggressiv och expansionistisk och något som man måste försvara sig mot med våld. Även om EU-länderna själva inte ser sig som en imperialistisk makt gör uppenbarligen andra det.

Hur skulle en samlad global politik för EU se ut? Jag tror att det kommer att ta många år innan unionen har en gemensam syn på sin globala roll, men låt oss börja diskussionen. Mitt bidrag till denna är tre punkter, tre rekommendationer, som jag tror unionen gör klokt i att följa.

Hjälp Ukraina att segra i kriget mot Ryssland

En första, och närmast självklar, punkt är att se till att Ukraina segrar i kriget. Framst är detta viktigt för ukrainska folkets skull, dess frihet och säkerhet, men kriget har även en global betydelse. Hur det slutar är avgörande för världsordningen.

Det är märkligt att detta krig som är begränsat till bara två länder och inte heller involverar världens mest folkrika nationer har en så stor betydelse. Man kan förstå att människor i det som brukar kallas det globala syd undrar varför planeten återigen ska ha Europa som centrum för världshistorien.

Men är det en slump att vi samtidigt som Ryssland invaderar Ukraina också får problem med ökad spänning i Taiwansundet och att Nordkorea provskjuter raketer över Japan?

Vladimir Putin har i sina tal där han redogör för varför angreppet på Ukraina måste göras förklarar att han inte accepterar den nuvarande säkerhetsordningen.³ Han menar att den är skev och till USA:s fördel. Världen är unipolär med USA som den enda dominerande aktören men borde vara multipolär. Han menar att USA kräver av andra att de ska följa den internationella rättsordningen samtidigt som man självt inte följer den.

Faktum är att Putin redogjorde för sin syn på världsordningen redan vid den årliga säkerhetspolitiska konferensen i München 2007.⁴ Då var det få som förstod att han verkligen menade allvar. Med 2022 års invasion går det emellertid inte att ta miste på vad det är han vill. Han vill ha en annan världsordning.

Den internationella rättsordningen är förvisso grundad i FN-stadgan och Ryssland har inte frånträtt den utan snarare handlar det om hur denna ska implementeras. Vem ska

ha rätt att tolka vad som ska göras i svåra fall som Kosovo 1999 eller Libyen 2011? USA bröt också uppenbart mot folkrätten vid invasionen av Irak 2003.

En rysk seger i Ukraina betyder att Putin inte bara lägger under sig territorium utan även att väpnad aggression lönar sig, och att USA med europeiska allierade inte längre har tolkningsföreträdare gällande rätt och fel på den globala arenan. Invasionen av Ukraina blir ett prejudikat för framtiden.

Det tycks som att Joseph Biden har förstått detta eftersom USA så kraftfullt har valt att stödja Ukraina med vapen och humanitärt stöd. För detta har han fått kritik internt där företrädare för oppositionen frågar sig om kriget i Ukraina är ett proxykrig mellan USA och Ryssland.⁵

Frågan är rimlig att ställa för det är även vad Putin menar. I hans perspektiv agerar inte Ukraina självständigt utan mer eller mindre på uppdrag av USA och dess europeiska allierade. Ända sedan orangea revolutionen 2005 har Putin arbetat för att Ukraina inte ska glida över i händerna på västmakterna, och ju mer tiden har gått desto mer konspiratorisk har regimen blivit. Dess syn på vad ett krig är har utvecklats till att gå från att det handlar om sammandrabbning mellan väpnade styrkor till att även omfatta politisk påverkan och infiltration.⁶ Att stödja den ukrainska frihetsrörelsen blir i det perspektivet en krigshandling. Kriget i Ukraina är på så vis inte en isolerad konflikt, en konflikt som bara handlar om hur det nya post-sovjetiska riket ska se ut, utan är en förlängning på kalla kriget. Den ukrainska nationalismen är ingen äkta folkrörelse utan ett sätt för USA att försöka vinna geopolitisk makt gentemot Ryssland.

Det är givetvis inte så USA självt har tänkt. I ett amerikanskt perspektiv är ännu ett europeiskt krig förmodligen mest ett iritationsmoment där man frågar sig varför

inte européerna kan reda ut sina konflikter själva. Men när kriget nu är ett faktum och kommer att få globala konsekvenser blir USA involverat, och blir en part, även om USA självt inte har velat bli det.

Därmed har konflikten vidgats och blivit centrum i en större konflikt mellan Ryssland och västländerna med USA som ledare. Det har aldrig varit västländernas avsikt att det skulle bli på det sättet och var ju inte heller de som startade kriget, men konflikten har nu en global dimension och har därför gjort västländerna till en part. Inte en stridande part, men de är inte längre bara åskådare.

Det verkar som att det ursprungligen fanns en tanke hos EU-länderna att det militära stödet till Ukraina skulle ses som ”neutralt” och därför borde ligga på en ”lagom” nivå.

För Putins del är världen svartvit.⁷ Något ”lagom” finns inte utan den som stöder Ukraina om än bara med humanitär hjälp är en fiende till Ryssland.

Vad betyder detta för EU-länderna? I och med att motparten, Ryssland, ser EU-länderna som motståndare finns det inte någon nivå som kan sägas vara ”lagom”, utan att rätt nivå på stödet till Ukraina är istället det största möjliga. Om EU-länderna är en part i konflikten handlar det om överlevnad även för dem och det går inte att överleva ”lagom”.

Som kriget ser ut just nu betyder det att EU-länderna bör förse Ukraina med allt stöd som går att ge utan att det kommer till direktkontakt mellan europeiska styrkor, som är Natostyrkor, och ryska styrkor.

Vi vet inte hur kriget kommer att sluta men sannolikt är att vi till sist kommer till en punkt då Ryssland säger sig vilja förhandla. Den ryska regimen förstår bara ett språk och det är makt. Det har visat sig gång på gång att Putin inte är intresserad av att diskutera vad som är rätt och fel. Den ryska regimen talar gärna om folkrättens principer, vilket

ibland får oss i väst att tro att det finns ett utrymme för en förnuftsbasead moralisk diskussion, men vi får nog ändå konstatera att de flesta uttalanden som kommer från Moskva, om det inte är direkt från presidenten själv, bara är ”varmluft”. Regimen har inga betänkligheter mot att ljuga om allt.

Därmed finns det förmodligen inget sätt att försöka nå fram till Putin för att försöka få honom att ta sitt förnuft till fånga. Vad som står till buds är istället att visa att den ukrainska armén inte kommer att ge upp, att den inte går att besegra, att den kommer att ha nya vältränade soldater och tillgång till västvärldens vapenarsenal, varvid Ryssland, om landet tänker sig att fortsätta kriget, kommer att förlora förr eller senare ändå.

Därmed blir också stödet till ukrainska civilbefolkningen centralt. Initialt verkade det som att den ryska ledningen trodde att stödet för president Volodymyr Zelenskij var svagt och att man därför skulle kunna ta över landet snabbt och enkelt. Men nu verkar Ryssland ha uppdaterat sin verklighetsuppfattning och gjort den korrekta bedömningen att Ukrainas största strategiska resurs är befolkningens motståndsvilja.

I ett historiskt perspektiv är det obegripligt hur Moskva har kunnat missbedöma den ukrainska nationalismen. Det här är ju inte första gången som den ryska centralmakten försöker krossa självständighetsrörelsen. Denna gång utsätter man inte befolkningen för massvält som Josef Stalin gjorde utan istället gav man sig under vintern 2023 på energiförsörjningen. Tanken var inte att ukrainarna skulle svälta utan frysa, men logiken är densamma.

Historiska studier av terrorbombningarna mot civilbefolkningen under andra världskriget har visat att sådana inte fungerar demoraliserande på befolkningen. Tvärtom kan det i stället fungera sammansvetsande och

stärka motståndsviljan.⁸ Vad kan då EU göra för att vidmakthålla denna motståndsvilja?

Mycket har redan gjorts med humanitär hjälp och beslutet om att göra Ukraina till kandidatland för EU-medlemskap. Nästa steg skulle därför kunna vara att meddela ukrainska folket att all infrastruktur som Ryssland bombar sönder kommer att byggas upp igen och att pengar inte kommer att saknas. Människor har en förmåga att utvärda umbäranden om det finns ett löfte om att det blir bättre längre fram. Att utställa ett sådant löfte stärker därför sannolikt ukrainska folkets motståndsvilja ytterligare och gör det än mer omöjligt för Ryssland att vinna kriget.

Sluta göra dumma saker

Som andra punkt skulle jag rekommendera EU-länderna att sluta göra dumma saker. Jag tänker här givetvis på den energipolitik som EU-länderna har bedrivit, som har gjort att vi är beroende av rysk gas och olja. Politiken är ett gigantiskt misstag. Vi vet inte exakt hur Vladimir Putin kom fram till att det var en bra idé att inleda en fullskalig invasion av Ukraina, men det kan inte uteslutas att han kalkylerade med att Tyskland och andra gasimporterande EU-stater skulle blockera hårda sanktioner mot Ryssland. Sanktionerna efter ockupationen av Krim och upprorskrigen i Donbass var ju inte värre än att de gick att leva med, och varför skulle det ha blivit annorlunda denna gång?

Gasimporten var feltänkt redan från början. Den initierades av den västtyske förbundskanslern Willy Brandt för länge sedan när denne lanserade sin ”Ostpolitik”. Västtyskland skulle köpa gas av Sovjetunionen för att på så vis skapa bättre relationer. Till en början var importen beskedlig men växte snabbt under 1980-talet. När Tyskland skulle återförenas, Sovjetunionen föll och alla hoppa-

des på ett nytt demokratiskt Ryssland knöts ännu närmare band.⁹ Till sist blev hela EU inkorporerat i den tysk-ryska gashandeln i och med den gemensamma energimarknaden.

Av allt att döma var den ryska intentionen bakom gashandeln en helt annan än den tyska. Där tyskarna såg handel som ett sätt att bygga vänskap såg Kreml en chans att få ett strategiskt övertag som man skulle kunna utnyttja vid en lämplig tidpunkt.

Den ryska statsledningens världsbild är inte densamma som de politiska ledarnas i väst och var sannolikt aldrig det från början. För dem är en affärsrelation en maktrelation. Varje affärsavtal ger mer eller mindre makt gentemot motparten.

Därtill bör man ha i åtanke att Sovjetunionen inte hade samma förlåtande inställning till Tyskland efter andra världskriget som de västliga allierade. I rysk historieskrivning har "Det stora fosterländska kriget", som andra världskriget heter i Ryssland, fått en särskild status. Segern över Tyskland beskrivs som en ödeshändelse där striden handlade om Sovjetunionens/Rysslands totala utplåning. 27 miljoner sovjetiska medborgare dog i kriget.

Att dela Tyskland i två delar efter andra världskriget var därför mer eller mindre självklart eftersom ett enat Tyskland skulle ha kunnat ansluta sig till västmakterna.

Ängslan för vad som skulle hända med Tyskland återkom när landet skulle återföras. Michail Gorbatjov umgicks med tanken på att kräva att ett förenat Tyskland skulle behöva utträda ur Nato och vara neutralt. Men det skulle i så fall samtidigt ha frigjort Tyskland från USA:s och de andra västländernas kontroll, vilket också skulle ha varit ett hot.¹⁰

De tysk-ryska relationerna har varit goda under efterkrigstiden, men rädslan för att Tyskland skulle kunna sätta in hela sin krigsmakt på nytt mot Ryssland har alltid

funnits där. Det har på så vis alltid funnits ett behov från Moskvas sida att på något sätt ha kontroll över detta rike, eller åtminstone ett betydande inflytande över det.

Den tyska gaspolitiken är förvisso inte beslutad av EU men problematiken har varit känd länge och visar hur besvärligt det är när en av de största medlemsstaterna bedriver en utrikespolitik som inte är koordinerad med övriga medlemmars.

Haveriet med energipolitiken visar därmed vad EU-länderna inte bör göra när det gäller Kina. I väst är vi entusiastiska frihandlare och tilltron till marknadsekonomin är stor. Väststandsökningen som har skett i Kina sedan man övergav planekonomin är den definitiva bekräftelsen på marknadsekonomis överlägsenhet. Men är det rätt att tro att det kinesiska kommunistpartiet därmed också kommit att dela vår syn på handel? Det är långt ifrån säkert. Det kan mycket väl vara så att den kinesiska statsledningen inte bara ser handel som ett sätt att nå välstånd utan som ett sätt att vinna ett strategiskt övertag gentemot västländerna.

Därmed innebär varje ekonomisk bindning till Kina en säkerhetspolitisk risk. Ta de kinesiska direktinvesteringarna som exempel. I Sverige har vi låtit Geely köpa Volvo Car Sverige AB. Det gjorde att ett mycket fint och svenskt varumärke kunde överleva på världsmarknaden. Det har varit till stor nytta för vårt land, men vad händer den dagen EU-länderna kommer på kollisionskurs med den kinesiska staten? Exempelvis att en verklig militär kris uppstår i Taiwansundet och USA begär stöd från EU. Vad innebär det om vissa EU-länder inte vill gå fram för hårt med ekonomiska sanktioner och att det i slutändan hänger på några få röster i Europeiska rådet?

Varför skulle den kinesiska regimen i så fall inte utnyttja det faktum att Sveriges ledande biltillverkare har en kinesisk ägare?

Geely ägs av Li Shufu, en man som formellt sett inte är en del av den kinesiska regimen, men hur har han kunnat bygga upp sitt företag om det inte var för att han har samarbetat med kinesiska kommunistpartiet? Volvo är en del av den svenska folksjälens och en stor arbetsgivare. Det räcker med att företagsledningen antyder att det kan komma uppsägningar för att det ska bli rubriker i rikspresen i flera veckor framöver.

Därtill har vi problematiken med att Kina är världens ledande exportör av sällsynta jordartsmetaller som elektronikindustrin i väst är beroende av. Metallerna går att utvinna på många ställen i världen, även i Sverige, men det görs inte. Här finns därför ett beroende som är lika beklagligt som EU-ländernas beroende av rysk olja och gas. Exporten av jordartsmetaller har redan varit föremål för diskussion på högsta nivå mellan USA och Kina.¹¹ Hotet att Kina blockerar exporten är alltså mer än bara hypotetiskt.

Vidare saknas det inte heller rapporter om att Kina använder handel och direktinvesteringar i Afrika som ett sätt att vinna globalt inflytande.¹² I dagsläget intar de afrikanska länderna alltjämt en tillbakahållen roll i världspolitiken, men det är bara en tidsfråga innan de stora staterna på denna kontinent innehar egna militära och ekonomiska resurser. Det vore minst sagt olyckligt om de valde att samarbeta med Kina framför de fria länderna i väst.

Vad EU-länderna bör göra är att säkerställa att vi inte har ekonomiska beroenden visavi större inflytelserika diktaturer. Vi har många sådana beroenden idag vilket är en följd av vår liberala och frimodiga syn på marknadsekonomi och handel.

Med detta sagt hävdar jag inte att vi ska ha mindre av frihandel och marknadsekonomi i världen. Jag menar endast att det finns säkerhetspolitiska hänsyn att ta när vi driver på för ökad ekonomisk frihet i världen

samt tänka på att inte alla aktörer på världsmarknaden är besjälade av goda intentioner.

Men därtill har även EU-länderna tillsammans med övriga fria länder också ett strategiskt övertag gentemot resten av världen i det att det är i väst som den kunskapsintensiva industrin finns. Vi tänker sällan på det eftersom vi i väst har en syn på marknadsekonomi som något som bör stå fritt från politiska hänsyn.

Det är emellertid ändå så att de flesta innovationer kommer från väst. Oftast tänker vi här på datorer och annan elektronik, men ett lika stort område är läkemedel och medicinsk teknik. Det är inte ovanligt att läkemedelsfabriker förläggs till mindre utvecklade länder, men forskningen sker i första hand i väst. Det är här de ledande universiteten finns och det är i nära samverkan mellan universitet och företag som nya produkter skapas. De stora diktaturerna i världen har inte denna kapacitet själva.

Västvärlden skulle därför cyniskt kunna säga till Kina och andra diktaturer att de inte längre kan importera avancerade läkemedel och medicinsk utrustning. Det vore en inhuman åtgärd och ingenting som jag därför rekommenderar, men EU-länderna och den fria världen i övrigt skulle med varje produkt man exporterar kunna påminna om i vilket land varan har tagits fram. Med varje avancerat läkemedel skulle det kunna följas med en imaginär produktmärkning: ”Made in a free and democratic country”. Det skulle kunna fungera som en påminnelse om att det är bättre att ha fredliga och vänskapliga relationer med västvärlden än aggressiva och krigiska.

Utöver detta har också de fria länderna i väst ett kraftigt övertag i mjuk makt. Filmindustrin och popmusiken brukar lyftas fram som exempel, men troligtvis är möjligheten att resa in i och ut ur de fria länderna viktigare. Det finns många berättelser om

hur människor i Sovjetunionen tappade tron på det kommunistiska projektet så snart de kunde se hur bättre allt var i den demokratiska världen. Sovjetunionens argument för att strypa all frihet var att man ändå höll jämna steg med kapitalisterna i väst i fråga om välstånd. När det blev uppenbart att det inte var så föll argumentet för varför man skulle underordna sig diktaturen.

När denna text skrivs är det omöjligt att resa mellan Ryssland och EU, men på sikt är det bra om denna restriktiva hållning lättas upp även om Putinregimen lever vidare. Det kan vara bra att påminna sig om att det ryska folket är en del av den europeiska kulturgemenskapen och sannolikt inte alls håller med diktatorn om att Ryssland är kulturellt annorlunda. Ryssarna är inte mindre intresserade av att följa TV-serier på Netflix än några andra. Man ska inte underskatta strävan hos ryska befolkningen att få vara som alla andra europeer. Det har alltid funnits västorienterade ryssar.

Stärk banden till de anglosaxiska länderna

Min tredje rekommendation är att EU bör stärka banden till de anglosaxiska länderna. 1900-talets och 2000-talets tidiga historia visar vilken betydelse de anglosaxiska länderna har haft för försvaret av friheten i världen, men med Brexit lämnade Storbritannien unionen. Det har gjort unionen svagare och betydligt mer villrådig som global aktör.

När jag nämner de anglosaxiska länderna som särskilt viktiga ska det inte uppfattas som att de har varit ensamma. De har alltid haft allierade. Vad jag talar om är ledarskapet. Ända sedan första världskriget är det de anglosaxiska länderna som har lett försvaret av den västerländska samhällsmodellen.

Ursprungligen var Storbritannien ledare av denna grupp av nationer, så länge det gick

att hävda att det alltjämt fanns ett brittiskt imperium, samtidigt som USA sade sig vara ointresserat av Europas affärer. Men sedan andra världskriget är USA den självklara ledaren för de engelsktalande folken med Storbritannien som sin närmsta vän. Vid deras sida finns Kanada, Australien och Nya Zeeland, länderna som alla är sprungna ur Storbritannien.

Denna grupp länder utgör en gemenskap och har samma syn på vilken världsordningen bör vara. De står för frihet och demokrati, är lojala med den internationella rättsordning som skapades med FN-systemet och har stöttat varandra i alla större krig.

Det är därför till denna grupp, och då främst till USA och Storbritannien, som blickarna vänds när det uppstår krig i världen. Som nu i Ukraina. Följaktligen var det mer eller mindre självklart att Ukrainas presidents första utlandsresa efter februariinvasionen gick till Washington DC.

Jämför man de ledande EU-ländernas agerande strax före invasionen med USA:s och Storbritanniens ser man skillnaden i ledarskap tydligt.¹³

I början av februari 2022 när konflikten ännu inte hade övergått i våldsamheter utan endast var en diplomatisk kris valde Frankrikes president Emanuel Macron att engagera sig personligen. Han valde då att åka till Moskva för att tala direkt med Vladimir Putin. Han åkte först till Moskva, den stora aggressiva parten, för att först därefter åka till Kiev, den mindre, svagare och oskyldiga parten.

Han åkte också med ett oklart mandat. Frankrike var visserligen ordförandeland i EU första halvåret 2022, men Frankrikes president är inte EU:s president och han åkte inte på Europeiska rådets uppdrag. Vem företrädde han och varför skulle just han medla i konflikten?

Dessförinnan hade Macron inför Europaparlamentet i januari talat om att Europa behövde en ny ordning för kollektiv säkerhet.¹⁴ Denna ordning skulle tas fram i samtal med Ryssland. Och han menade att Frankrike och Tyskland skulle kunna lösa krisen i Ukraina inom det så kallade NormandiefORMATet, det vill säga den diplomatiska möteskonstellation som har haft till uppgift att övervaka Minsk II-avtalet.

Om Frankrike hade varit den stormakt landet var före första världskriget hade detta beteende kunnat förstås. Frankrike var vid denna tid en världsmakt som i kraft av sin ekonomiska och militära styrka kunde kräva att bli lyssnad till. Men idag är Frankrike inte mer än ett av flera EU-länder, förvisso ett av de främsta, men inte en global supermakt.

Kort efter Macrons resa till Moskva gjorde den tyske förbundskanslern Olaf Scholz samma tur, även om han hade den goda smaken att besöka Kiev först. Också i hans fall åkte han utan ett klart mandat. Han åkte som Tysklands förbundskansler, men Tyskland är EU:s ledande land och därför blir han i någon mån EU:s ledare i kraft av detta. Men något gemensamt beslut hos EU-länderna att han skulle göra resan i fråga fanns inte.

Macrons och Scholz' val att resa till Moskva visar tyvärr inte på något större ledarskap då det gäller att försöka lösa konflikten. Vid tiden då resorna företogs hade fortfarande inget möte mellan Zelenskij och Putin kommit till stånd, trots att en inbjudan från Zelenskij fanns. Arrogansen visade tydligt att någon vilja att verkligen lösa krisen inte fanns. Ändå tyckte EU:s två främsta ledare att Putin var värd ett hembesök.

Den som kan sin historia ser parallellen till Münchenavtalet 1938. Allt framstod tyvärr bara som att de gamla stormakterna i Europa än en gång skulle göra upp över huvudet på de små länderna utan att höra

deras vilja. Viss irritation kunde märkas särskilt hos de baltiska staterna.¹⁵

Macrons och Scholz agerande kan kontrasteras med Joseph Bidens och Boris Johnsons. USA och Storbritannien hade under krisens inledning direkta kontakter med Putin även de, men reste aldrig hem till honom.

Med invasionen kom alla västländer att sluta sig samman och Tyskland gjorde en helomvändning både när det gällde sin försvarspolitik och sin Rysslandspolitik. Allt detta är lovvärt men man måste ändå påminna sig om att Tyskland inledningsvis var villrådigt och hade svårt att fatta beslut om att skicka annat än ”defensiva” vapen till Ukraina. Därtill var USA tvunget att läxa upp Tyskland om Nord Stream 2 och hota Tyskland med sanktioner om man inte stängde ned projektet.¹⁶

Samma villrådighet uppvisades igen när Ukraine Defence Contact Group¹⁷ sammanträdde i Ramstein i januari 2023. Välkänt är hur Tyskland under konferensen inte kunde ge besked om man var villig att förse Ukraina med stridsvagnar av typen Leopard 2. Den tysktillverkade stridsvagnen finns i flera europeiska länders försvarsmakter och många av dessa var ivriga att få överlämna dem till den ukrainska armén. Men Tyskland höll tillbaka det tillstånd för vidareexport som behövdes för att allt skulle ske i enlighet med gällande lagar. Ej heller ville man släppa iväg några av sina egna Leopard 2.

Först när Tyskland tjatat till sig ett löfte från Washington att USA skulle ställa upp med stridsvagnar av typen Abrams kunde frågan lösas.

Knappast någon uppfattar Tyskland som det ledande landet i försvaret av Europa efter detta.

Vad blir lärdomen? Att det alltjämt är de anglosaxiska länderna som står för ledarskapet när det gäller försvaret av friheten i Europa. EU:s två ledande nationer, Frankrike

och Tyskland, visade sig inte mogna uppgiften. De nationer som starkast driver på för ett ökat stöd till Ukraina, som exempelvis de baltiska staterna, säger öppet att det är USA som är garanten för Europas frihet och landet man lyssnar till.¹⁸

Utöver detta kommer problematiken med att kampen mellan fria och ofria länder i framtiden huvudsakligen kommer att utkämpas på andra sidan jordklotet. Allt talar för att nästa stora dragkamp i världen kommer att stå mellan Kina och USA med allierade. Ett nytt kallt krig kan inte uteslutas.

Det finns ingen formell Stilla havsallians på det sätt som Nato utgör en nordatlantisk allians, men det finns ett samarbete mellan Stilla havets demokratier: USA, Kanada, Japan, Sydkorea, Australien och Nya Zeeland.

Den europeiska militära närvaron i Stilla havsområdet och bortre Asien är idag blygsam. Mindre brittiska och franska militärbaser finns kvar, men den gamla tiden är ett minne blott.

Mentalt sett är inte detta ett område som Europas länder tänker sig att de behöver skydda militärt, men visst ligger det i vårt intresse att demokratierna i Stilla havet vinner ett eventuellt kommande kallt krig? Kanske är det därför rimligt att EU-länderna erbjuder sig att bistå Stillahavsdemokratierna, om inte med stridskrafter så med politiskt och ekonomiskt stöd. Även Stillahavsproblematiken talar således för att EU bör ha mycket nära band till de anglosaxiska länderna.

Avslutning

Det har aldrig varit tanken med Europeiska unionen att den ska vara en global maktspelare, men det är ändå vad som har hänt. Unionen har lärt sig att agera samfällt i sin utrikespolitik och det är mycket attraktivt för resten av världens länder att ha frihandelsavtal med den.

Men hur ska denna makt förvaltas? EU är inte en stat. Unionen är långsam till beslut och den har ingen egen försvarsmakt. Det gör att EU aldrig kommer att kunna agera med samma snabbhet och styrka som USA. Men det betyder inte att unionen är maktlös och att det inte skulle ha stor betydelse vad den gör på den globala arenan.

Idag verkar det som att unionen agerar villrådigt. Det har inte funnits någon genomtänkt strategi för hur våra handelsrelationer ska se ut, vilket försatte oss i det osunda beroendet av rysk gas. Agerandet till stöd för Ukraina har visserligen varit starkt och skett i enighet, men inledningsvis fanns det ingen gemensam EU-linje och ledande politiker agerade okoordinerat. Försvaret av friheten både i Europa och resten av världen leds därför återigen av USA i samarbete med de anglosaxiska länderna plus de länder inom EU som har prövat på hur det är att leva under sovjetiskt förtryck som de baltiska staterna och de före detta ”öststaterna”. Tyskland och Frankrike kan sägas leda EU i allt övrigt, men inte när det gäller medlemsstaternas säkerhet.

Jag bedömer att det kommer att ta många år innan EU till fullo har förstått sin globala roll. Unionens politiker har i första hand varit intresserade av att göra medlemsländerna alltmer integrerade i varandra eller utvidga unionen. Intresset för EU:s roll för planeten som helhet har inte varit lika stort. Någon större genomtänkt global strategi kommer inte att komma på många år, men en diskussion om EU:s globala makt är viktig att föra. När EU-länderna agerar tillsammans påverkar det resten av världens länder. En sådan makt måste hanteras ansvarsfullt.

Författaren är fil dr i statskunskap, riksdagsledamot (M) och ledamot av utrikesutskottet.

Noter

1. Huruvida EU:s östliga partnerskap är tillkommet som ett sätt att knyta fler länder till den västliga gemenskapen eller om det bara är för att hjälpa länderna att få bättre fungerande demokrati är omtvistat, men David Codiers genomgång av vad olika aktörer sagt både när partnerskapet kom till 2009 och hur det kom att tolkas efter ockupationen av Krim 2014 visar att det alltid funnits politiker i EU som har sett det som ett sätt att frigöra länder som Ukraina och Georgien från Ryssland. Rysslands fientliga inställning till östliga partnerskapet är alltså inte helt gripen ur luften. Cadier, David: "The Geopolitization of the EU's Eastern Partnership", *Geopolitics*, vol 24, nr 1, s 71-99.
2. Direkta uttalanden från rysk sida som bekräftar att Putinregimen tänkt så finns ej. Men det är den mest rimliga tolkningen givet vad vi vet om Rysslands agerande. En gedigen sammanfattning av upprinnelsen till kriget 2014 och 2022 finns i Matthews, Owen: *Overreach: The inside story of Putin and Russia's war against Ukraine*, Mudlark, London 2022, s 57-114.
3. Putin, Vladimir: *Address by the President of the Russian Federation*, 2022-02-21, en.kremlin.ru/d/67828, (2023-02-11) och Putin, Vladimir: *Address by the President of the Russian Federation*, 2022-02-24, en.kremlin.ru/d/67843, (2023-02-11).
4. Putin, Vladimir: *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*, 2007-02-10, en.kremlin.ru/d/24034, (2023-02-20).
5. Motståndet mot Bidens Ukrainapolitik finns i republikanska partiet i representanthuset med ledamoten Chip Roy som ledande kritiker. Se Harris, Bryant: "McCarthy's troubled speaker bid raises questions about Ukraine", *Defense News*, 2023-01-04, <https://www.defensenews.com/congress/2023/01/04/mccarthys-troubled-speaker-bid-raises-questions-about-ukraine/>, (2023-02-11) samt Roy, Chip: *Twitter*, 2022-05-18, <https://twitter.com/RepChipRoy/status/1526990326975668225?s=20&t=Jlu5ZOPkXov3a6vQPN9MCw>, (2023-02-11).
6. Jonsson, Oscar: *The Russian Understanding of War: Blurring the lines between War and Peace*, Georgetown University Press, Washington DC 2019, kap 2 och 4.
7. Persson, Gudrun och Vendil Pallin, Carolina: "Setting the Scene: The View from Russia" i Granholm, Niklas m fl (red): *A rude Awakening: Ramifications of Russian Agression towards Ukraine*, Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm 2014.
8. Pape, Robert A: "Bombing to Lose: Why Airpower Cannot Salvage Russia's Doomed War in Ukraine", *Foreign Affairs*, oktober 2022, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/bombing-to-lose-airpower-cannot-salvage-russia-doomed-war-in-ukraine>, (2023-02-11).
9. Bros, Aurélie; Mitrova, Tatiana och Westphal, Kirsten: *German-Russian Gas Relations: A Special Relationship in Troubled Waters*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin 2017.
10. Gerner, Kristian: *Sovjetunionens skendöd: En historia om det moderna Ryssland*, Historiska media, Lund 2021, s 106-118; Stent, Angela: *Russia and Germany: Unification, the Soviet Collapse, and the New Europe*, Princeton University Press, Princeton 1999, s 97-114.
11. Sutter, Karen M: *Trade Dispute with China and Rare Earth Elements*, Congressional Research Service, 2019.
12. Englund, Johan och Neuman Bergenwall, Samuel: *När de asiatiska stormakterna tar plats: Vilka avtryck gör Kina och Indien i Afrika?*, Totalförsvarets forskningsinstitut, 2020, s 16-47.
13. "Ukraine crisis: Macron says crucial days ahead after Putin summit", *BBC News*, 2022-02-08, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60297732>, (2023-02-01); "Macron heads to Kyiv in bid to broker diplomatic settlement", *France 24*, 2022-02-08, <https://www.france24.com/en/leurope/20220208-macron-heads-to-kyiv-to-in-bid-to-broker-diplomatic-settlement>, (2023-02-11); Walker, Nigel: *Conflict in Ukraine: A timeline (2014 – present)*, Research Briefing, House of Commons Library, 2022, s 27-38.
14. Macron, Emmanuel: *French President Emmanuel Macron's Speech at the European Parliament – Strasbourg*, 2022-01-19, <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/french-president-emmanuel-macron-s-speech-at-the-european-parliament-strasbourg-19-january-2022/>, (2023-02-09).

15. Raid, Kristi och Arjakas, Merili: *What Went Wrong with Macron's Diplomacy vis à vis Russia?*, International Centre for Defence and Security, Tallinn 2022.
16. Shalal, Andrea; Rinke, Andreas och Mason, Jeff: "Biden pledges end to Nord Stream 2 if Russia invades Ukraine", *Reuters*, 2022-02-08, <https://www.reuters.com/world/biden-germanys-scholz-stress-unified-front-against-any-russian-aggression-toward-2022-02-07>, (2023-02-11).
17. Ukraine Defence Contact Group är de ca 50 stater som vid olika tillfällen samlats för att koordinera det militära stödet till Ukraina.
18. I min roll som ledamot av riksdagens utrikesutskott har jag haft möjlighet att under vintern 2023 träffa företrädare för de baltiska staterna och de är samstämmt eniga om att det är USA som är ledaren för försvaret av Europa. Inga hårda ord fällt om Tyskland och Frankrike, men de små staterna tyr sig till USA.